

VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN TRUNG THÀNH

**NHỮNG TƯ TƯỞNG CỦA AMARTYA SEN
VÀ Ý NGHĨA CỦA CHÚNG Ở VIỆT NAM HIỆN NAY**

Chuyên ngành: Triết học

Mã số: 62 22 03 01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

HÀ NỘI –2016

Công trình được hoàn thành tại:

Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TSKH. Lương Đình Hải

Phản biện 1: GS.TS. Trần Văn Phòng

Phản biện 2: PGS.TS. Nguyễn Chí Hiếu

Phản biện 3: PGS.TS. Hoàng Đình Cúc

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án cấp
Học viện tại Học viện Khoa học xã hội

Vào hồi..... giờ..... ngày..... tháng..... Năm 2016

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện quốc gia
- Thư viện Học viện Khoa học xã hội

DANH MỤC CÔNG TRÌNH CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN ĐÃ CÔNG BỐ

1. Nguyễn Trung Thành (2016), Một số tư tưởng của Amartya Sen về dân chủ và tự do, *Tạp chí Nhân lực khoa học xã hội*, số 02 (33)/2016, tr.43-50
2. Nguyễn Trung Thành (2016), Cách tiếp cận năng lực và cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” của Amartya Sen, *Tạp chí Nghiên cứu con người*, số 2 (83)/2016, tr.51-58
3. Nguyễn Trung Thành (2016), Một số quan điểm của Amartya Sen về nghèo đói, dân chủ, tự do và cách tiếp cận năng lực, *Tạp chí Khoa học Giao thông vận tải*, số 51 (04/2016), tr.171-176
4. Tham gia đề tài cấp Bộ 2013-2014 của Viện Nghiên cứu Con người: “*Phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao ở Việt Nam hiện nay: Yêu cầu và giải pháp*” do PGS.TSKH. Lương Đình Hải làm chủ nhiệm

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trọng tâm của quá trình phát triển của các quốc gia trên thế giới đã và đang chuyển từ tăng trưởng kinh tế sang mục tiêu vì con người. Những năm 50 của thế kỉ XX, trước nạn đói nghèo nghiêm trọng, thế giới đã phải tập trung thúc đẩy tăng trưởng kinh tế. Tốc độ tăng trưởng kinh tế cao cũng được xem là một tiền đề tốt cho việc huy động nguồn vốn đầu tư trong nước và nước ngoài để tiếp tục phát triển đất nước và nâng cao đời sống người dân.

Tuy nhiên, do quá tập trung thúc đẩy tăng trưởng kinh tế, nên ở một chừng mực nào đó, các chính sách phát triển đã bỏ qua hoặc còn đánh giá thấp vai trò của con người. Con người thường chỉ được nhìn nhận như một nguồn lực cho tăng trưởng kinh tế hơn là mục tiêu phát triển thật sự của tăng trưởng kinh tế. Trong khi đó, mặc dù rất cần thiết, tăng trưởng kinh tế lại không phải là điều kiện đủ cho sự phát triển toàn diện.

Với cách tiếp cận “coi con người không chỉ là mục tiêu mà còn là động lực của sự phát triển”, vào những năm 80 của thế kỷ XX, các học giả trên thế giới đã hướng tới một xu hướng nghiên cứu mới về phát triển – đó là nghiên cứu phát triển con người. Trong số các học giả này, người đạt giải Nobel về Kinh tế học năm 1998 Amartya Sen được coi là một trong những người đầu tiên đặt nền móng cho việc nghiên cứu phát triển con người với việc xây dựng thành công bộ công cụ đo sự phát triển con người của các quốc gia – chỉ số phát triển con người (HDI). Ông cũng là một trong những người có đóng góp to lớn cho việc xây dựng Báo cáo phát triển con người của Liên hợp quốc ở cấp độ toàn cầu từ năm 1990.

Những tư tưởng của Amartya Sen, trong đó nổi bật là tư tưởng về phát triển con người, thông qua các Báo cáo Phát triển con người (HDR) của Chương trình Phát triển Liên hiệp quốc (UNDP), đã có ảnh hưởng mạnh mẽ và sâu rộng ở Việt Nam từ năm 1990 đến

nay. Với sự ra đời của Báo cáo Phát triển con người năm 1990 của UNDP, vị trí, vai trò của con người trong tiến trình phát triển đã được nhìn nhận thấu đáo hơn ở Việt Nam. Kể từ sau Đại hội Đảng lần thứ VI, cùng với quan điểm phát triển con người của UNDP, các kỳ Đại hội tiếp theo của Đảng ta luôn nhấn mạnh đến vai trò của con người trong quá trình phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

Báo cáo Phát triển con người năm 2015 của UNDP đã khẳng định, thế giới ngày nay khác rất nhiều so với thế giới năm 1990, khi quan niệm về phát triển con người và các chỉ số đo lường để đánh giá sự thịnh vượng của con người mới ra đời. Kể từ đó đến nay, bức tranh phát triển đã thay đổi, các trung tâm tăng trưởng kinh tế của thế giới đã dịch chuyển, các quá trình chuyển đổi nhân khẩu học quan trọng đã trở thành hiện thực và một lần sóng các thách thức phát triển mới đã và đang xuất hiện.

Trong các cuộc đàm luận về phát triển, quan niệm về phát triển con người vẫn còn mang tính thời sự và được coi là thước đo sự thịnh vượng của các quốc gia, thậm chí còn mang tính thời sự hơn trong bối cảnh thế giới ngày nay. Với tất cả các tiến bộ công nghệ và kinh tế hiện có thì con người vẫn không được hưởng lợi một cách bình đẳng từ các thành tựu phát triển, năng lực và cơ hội của con người không phải lúc nào cũng được phát huy, an ninh con người đang bị đe dọa, các quyền con người và quyền tự do không phải lúc nào cũng được bảo vệ, vấn đề dân chủ vẫn chưa được đảm bảo ở nhiều nơi, nghèo khổ vẫn tồn tại, tình trạng bất bình đẳng giới vẫn còn là thách thức, và những lựa chọn của thế hệ tương lai chưa được chú ý đúng mức. Bởi vậy quan niệm về phát triển con người, tức là về mở rộng lựa chọn, tập trung vào một cuộc sống trường thọ, khỏe mạnh, sáng tạo và nhấn mạnh nhu cầu nâng cao năng lực, kiến tạo cơ hội, đưa ra một khung phát triển mới với ý nghĩa quan trọng trong đó con người là trung tâm của quá trình phát triển. Với tư cách là thước đo sự thịnh vượng của con người, khung phát triển con người vẫn

cung cấp cái nhìn bao trùm nhất về tiến bộ con người, đồng thời đóng góp vào quá trình hoạch định chính sách.

Mặc dù vậy, sau một phần tư thế kỷ, đã đến lúc cần nhìn nhận lại cả hai khía cạnh là quan niệm và các cách thức đo lường. Quan niệm và các cách thức đo lường phát triển con người cần được xem xét lại để đảm bảo phù hợp với các thách thức hiện tại và thế giới tương lai. Góc độ nhận thức về phát triển con người đòi hỏi phải có một cái nhìn mới để giải quyết các thách thức đang nổi lên trong một thế giới thay đổi nhanh chóng, đặc biệt là trong mối tương quan với Chương trình nghị sự về phát triển bền vững đến năm 2030 và các Mục tiêu phát triển bền vững mới.

Trong những năm gần đây, việc áp dụng những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam đã có nhiều vấn đề đặt ra. Chúng ta cần có một cách nhìn nhận khách quan, một sự đánh giá tổng thể về những tư tưởng của Amartya Sen và ý nghĩa của những tư tưởng đó ở Việt Nam trong suốt thời gian vừa qua để từ đó vạch ra những bước đi tiếp theo cho việc áp dụng những tư tưởng đó ở Việt Nam trong thời gian tới.

Với những lí do trên, nghiên cứu sinh lựa chọn vấn đề “Những tư tưởng của Amartya Sen và ý nghĩa của chúng ở Việt Nam hiện nay” làm đề tài nghiên cứu luận án tiến sĩ của mình.

2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu: Tư tưởng của Amartya Sen gồm nhiều nội dung khác nhau, như: kinh tế, chính trị, xã hội và con người. Trong luận án này, chúng tôi tập trung nghiên cứu những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người và ý nghĩa của chúng ở Việt Nam hiện nay.

Phạm vi nghiên cứu: Những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người và ý nghĩa của chúng ở Việt Nam từ năm 1990 đến nay.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

Mục đích nghiên cứu: Luận án tập trung nghiên cứu những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người, từ đó rút ra ý nghĩa của những tư tưởng đó ở Việt Nam hiện nay.

Nhiệm vụ nghiên cứu:

Thứ nhất, trình bày cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người.

Thứ hai, phân tích những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người.

Thứ ba, trình bày và đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người đối với thế giới và ở Việt Nam hiện nay.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của luận án

Cơ sở lý luận:

Luận án dựa trên nền tảng lý luận là các quan điểm của Chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và các quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam quan hệ giữa kinh tế và chính trị, phát triển xã hội và phát triển con người.

Luận án được thực hiện trên cơ sở nghiên cứu trực tiếp những tác phẩm, công trình của Amartya Sen, đồng thời kế thừa có chọn lọc những công trình nghiên cứu về Amartya Sen của các tác giả đi trước trên thế giới cũng như ở Việt Nam.

Phương pháp nghiên cứu:

Luận án sử dụng phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử kết hợp với các phương pháp: Phân tích và tổng hợp, lịch sử và logic, so sánh, trừu tượng hóa, khái quát hóa, hệ thống hóa ...

5. Những đóng góp mới của luận án:

Luận án bổ sung thêm ý kiến về cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen, đặc biệt là những tư tưởng về phát triển con người.

Luận án phân tích làm rõ hơn những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người theo một hệ thống logic từ cách tiếp cận năng lực, cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” đến các vấn đề thực tiễn liên quan phát triển con người như dân chủ, bất bình đẳng giới và nghèo khổ.

Luận án làm nổi bật ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với thế giới nói chung và Việt Nam nói riêng hiện nay.

6. Ý nghĩa khoa học và thực tiễn của luận án:

Luận án góp phần làm sáng tỏ khía cạnh tiến bộ, tích cực và khía cạnh hạn chế của những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người.

Luận án góp phần đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người đối với thế giới và ở Việt Nam hiện nay

Luận án có thể được sử dụng như một tài liệu tham khảo cho việc nghiên cứu, giảng dạy về các vấn đề phát triển con người, nghèo khổ, dân chủ, công bằng, bất bình đẳng giới trong những năm tới.

7. Kết cấu luận án: Ngoài phần mở đầu, kết luận và danh mục tài liệu tham khảo, luận án gồm 4 chương.

Chương 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

1.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu về cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen

Nghiên cứu cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen, chúng tôi thấy rằng không có một công trình nào nghiên cứu chuyên biệt về vấn đề này. Cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen chỉ được bàn xen kẽ, sơ lược trong các công trình nghiên cứu cuộc đời, sự nghiệp và tư tưởng của Amartya Sen.

Cho đến nay, ở Việt Nam chưa có một công trình nào nghiên cứu về những cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen. Các công trình có đề cập đến Amartya Sen chỉ tập trung vào việc phân tích những quan điểm, tư tưởng riêng lẻ của ông về phát triển con người.

1.2. Tổng quan tình hình nghiên cứu về những tư tưởng của Amartya Sen

1.2.1. Tình hình nghiên cứu về những tư tưởng của Amartya Sen ở nước ngoài

Nhìn chung, trên thế giới, Amartya Sen là một học giả được nhiều người nghiên cứu. Các công trình nghiên cứu về Amartya Sen chủ yếu tập trung đi sâu vào một tư tưởng nào đó của Amartya Sen, đặc biệt là tư tưởng của ông về cách tiếp cận năng lực, cách tiếp cận phát triển, nạn đói, nghèo khổ, dân chủ và bất bình đẳng giới.

1.2.2. Tình hình nghiên cứu về những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam

Về cơ bản, các công trình nghiên cứu ở Việt Nam hầu như tập trung vào việc giới thiệu khái quát những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người là chủ yếu.

1.3. Tổng quan tình hình nghiên cứu về ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen

1.3.1. Tình hình nghiên cứu về ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen trên thế giới

Những tư tưởng của Amartya Sen từ khi ra đời đã có ý nghĩa, đóng góp và ảnh hưởng to lớn đối với thế giới, đặc biệt là các nước đang phát triển và phần nào đó là Việt Nam. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với thế giới được một số công trình bàn tới khi đi phân tích những tư tưởng của ông.

1.3.2. Tình hình nghiên cứu về ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam

Hiện nay ở Việt Nam chưa có công trình chuyên khảo riêng biệt nghiên cứu, đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam. Hầu như việc đánh giá ý nghĩa, mà chủ yếu là ý nghĩa của những tư tưởng phát triển con người, chỉ được thực hiện gián tiếp thông qua nghiên cứu, đánh giá việc áp dụng Báo cáo phát triển con người HDR của Chương trình phát triển Liên hợp quốc và những tác động của HDR đối với việc nâng cao chỉ số phát triển con người của Việt Nam.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 1

Có thể tổng kết, đánh giá đối với việc giải quyết các vấn đề có liên quan đến đề tài luận án trong các công trình nêu trên như sau:

Thứ nhất, chúng tôi thấy rằng không có công trình nào nghiên cứu chuyên biệt về vấn đề cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen. Vấn đề này chỉ được bàn xen kẽ, sơ lược trong các công trình ở nước ngoài nghiên cứu về cuộc đời, sự nghiệp và tư tưởng của Amartya Sen.

Thứ hai, những tư tưởng của Amartya Sen được quan tâm nghiên cứu chủ yếu là những tư tưởng riêng biệt về: lý thuyết lựa chọn xã hội, cách tiếp cận năng lực, phụ nữ và bất bình đẳng giới, đạo đức, dân chủ, công bằng, tự do, bạo lực, phát triển, phát triển con người.

Đến nay, chưa có công trình nào ở Việt Nam nghiên cứu đầy đủ những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người trong hệ thống nấc thang kế thừa phát triển.

Thứ ba, hiện nay ở Việt Nam chưa có công trình chuyên khảo riêng biệt nghiên cứu, đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam. Hầu như việc đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của ông, tập trung chủ yếu là ý nghĩa của tư tưởng phát triển con người, chỉ được thực hiện gián tiếp thông qua nghiên cứu, đánh giá việc áp dụng Báo cáo phát triển con người của UNDP và những tác động của các báo cáo đối với việc nâng cao chỉ số phát triển con người Việt Nam.

Qua việc rà soát, nghiên cứu, đánh giá các công trình nghiên cứu ở nước ngoài và ở Việt Nam cho thấy hiện nay chưa có công trình nào trùng lặp với luận án của tác giả. Một số công trình khác có liên quan đến luận án sẽ là nguồn dữ liệu hữu ích bổ trợ cho tác giả trong quá trình thực hiện đề tài.

Trên cơ sở tiếp thu kết quả nghiên cứu của các nhà khoa học đi trước, luận án tập trung nghiên cứu, giải quyết và làm sáng tỏ những vấn đề cơ bản sau:

Một là phân tích và làm rõ cơ sở hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen, đặc biệt là những tư tưởng về phát triển con người.

Hai là phân tích và làm rõ hơn nữa những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người theo một hệ thống logic từ cách tiếp cận năng lực, cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” đến các vấn đề thực tiễn liên quan đến phát triển con người như dân chủ, bất bình đẳng giới và nghèo khổ.

Ba là trình bày và đánh giá ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với thế giới nói chung và Việt Nam nói riêng hiện nay.

Chương 2: CƠ SỞ HÌNH THÀNH VÀ PHÁT TRIỂN NHỮNG TƯ TƯỞNG CỦA AMARTYA SEN

2.1. Điều kiện kinh tế, chính trị và xã hội

Amartya Sen sinh ra và lớn lên trong thời kỳ đỉnh cao của phong trào đấu tranh giành độc lập dân tộc ở Ấn Độ. Lúc đó trên thế giới đang trải qua nhiều biến động về kinh tế, chính trị, xã hội và khoa học.

2.1.1. Điều kiện kinh tế, chính trị và xã hội của thế giới thế kỷ XX

Thứ nhất, thế kỷ XX là thế kỷ của chiến tranh, đấu tranh và giải phóng

Thứ hai, thế kỷ XX là thế kỷ nhảy vọt về kinh tế

Thứ ba, thế kỷ XX là một thế kỷ vẫn còn những sự tước đoạt, nghèo khổ, áp bức và bạo lực

Thứ tư, thế kỷ XX đã thiết lập chế độ quản lý dân chủ và có sự tham gia của nhân dân

2.1.2. Điều kiện kinh tế, chính trị và xã hội của Ấn Độ từ Chiến tranh thế giới thứ hai đến nay

Giai đoạn từ 1939 đến 1947 là thời kỳ có ảnh hưởng sâu sắc đến suy nghĩ, tư tưởng của Amartya Sen hồi trẻ.

Giai đoạn từ 1947 đến nay đã góp phần hình thành và phát triển những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người.

2.2. Tiền đề văn hóa và tư tưởng

2.2.1. Tiền đề văn hóa, tôn giáo

Những tư tưởng của Amartya Sen được hình thành và phát triển trong cái nôi văn hóa, tôn giáo Ấn Độ đa dạng, phong phú và chia rẽ. Nhưng có thể thấy rằng, có một Ấn Độ không phân chia bè phái trong con người Amartya Sen. Với ông chỉ có một văn hóa truyền thống của Ấn Độ chứ không phải là Ấn Độ của người Hồi giáo hay Ấn Độ của người Ấn Độ giáo.

2.2.2. Tiền đề tư tưởng

Sự ra đời và phát triển của những tư tưởng của Amartya Sen, đặc biệt là những tư tưởng về phát triển con người là kết quả của một quá trình kế thừa và tổng hợp một cách có quy mô hệ thống tư tưởng, lý luận của các nhà kinh tế học và triết học đi trước. Như chính Amartya Sen đã khẳng định nhiều lần trong những bài phát biểu, phỏng vấn, những người có ảnh hưởng đến suy nghĩ, tư tưởng của ông có thể kể đến những người đi trước như Rabindranath Tagore, Mahatma Gandhi, Karl Marx, Adam Smith, John Stuart Mill, Kenneth Arrow, John Rawls hay những người đồng hành như Martha Nussbaum, Jean Drèze, Mahbub ul Haq. Tuy nhiên, theo chúng tôi chỉ có Rabindranath Tagore, Kenneth Arrow, Adam Smith và John Rawls là những người có ảnh hưởng sâu rộng nhất đến hệ thống tư tưởng của Amartya Sen, đặc biệt là tư tưởng về phát triển con người.

2.3. Cuộc đời và sự nghiệp của Amartya Sen

Amartya Sen sinh ngày 03 tháng 11 năm 1933 trong một gia đình trí thức danh giá theo đạo Hindu tại Santiniketan, Tây Bengal, Ấn Độ. Cuộc đời của Amartya Sen là những chuyến di chuyển giữa khuôn viên các trường đại học từ Ấn Độ đến Anh và Mỹ. Suốt cả cuộc đời ông gắn với việc nghiên cứu, giảng dạy tại nhiều trường đại học lớn trên thế giới.

Amartya Sen đã và đang giữ nhiều chức vụ quan trọng tại nhiều tổ chức, hiệp hội và nhiều trường đại học ở các quốc gia khác nhau như Mỹ, Anh và đặc biệt là Ấn Độ. Ông đã vinh dự nhận được hơn 90 giải thưởng và danh hiệu cao quý. Giải thưởng lớn nhất, vinh dự nhất trong cuộc đời Amartya Sen chính là giải thưởng Nobel Kinh tế học năm 1998. Trong hơn 83 năm cuộc đời, Amartya Sen đã để lại cho nhân loại một kho tàng đồ sộ các công trình nghiên cứu có giá trị với hơn 25 cuốn sách, hơn 100 bài báo đăng trên các tạp chí có tên tuổi và thực hiện hàng trăm các cuộc hội thảo, trao đổi, phỏng vấn.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 2

Những tư tưởng của Amartya Sen đã được hình thành và phát triển trong bối cảnh đầy biến động của lịch sử thế giới và Ấn Độ. Chúng là sự kế thừa những điểm tích cực và phê bình, khắc phục những điểm tiêu cực trong tư tưởng của một số nhà tư tưởng, triết học, kinh tế học nổi tiếng thế giới thế kỷ XX. Cuộc đời và sự nghiệp của Amartya Sen gắn liền với khuôn viên các trường đại học và các giảng đường, các phòng nghiên cứu, các phòng hội thảo. Đến nay, dù đã hơn 83 tuổi nhưng ông vẫn cống hiến hết mình cho việc đề xuất những chính sách mới trong công cuộc phát triển con người trên toàn thế giới.

Chương 3: NHỮNG TƯ TƯỞNG CỦA AMARTYA SEN

Amartya Sen đã từng khẳng định “Phát triển có nhiều khía cạnh và đòi hỏi phải có những sự phân tích và xem xét khác nhau”. Trong phạm vi nghiên cứu của một luận án tiến sĩ ngành triết học, chúng tôi đi sâu nghiên cứu những tư tưởng của Amartya Sen ở khía cạnh phát triển con người.

3.1. Tư tưởng của Amartya Sen về cách tiếp cận năng lực trong phát triển con người

3.1.1. Sự hình thành cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen

Amartya Sen đã có một cơ sở nền tảng rộng lớn trong kinh tế phát triển, lý thuyết lựa chọn xã hội và triết học trước khi phát triển cách tiếp cận năng lực trong suốt những năm 1980.

Amartya Sen lần đầu tiên giới thiệu khái niệm về năng lực trong bài giảng Tanner của ông tại đại học Stanford, Mỹ vào ngày 22/5/1979 (được xuất bản thành sách có tên *Equality of what?* vào năm 1980) và tiếp tục xây dựng nó trong các ấn phẩm xuất bản tiếp theo trong suốt những năm 1980 và 1990.

3.1.2. Nội dung cốt lõi và cấu trúc của cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen

Khi đánh giá phúc lợi của con người, sự thịnh vượng của con người, Amartya Sen lập luận rằng, điều quan trọng nhất là biết được người đó có năng lực thực sự hay không và có thể làm gì. Cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen tập trung trực tiếp vào chất lượng cuộc sống hay những gì mà một người có thể thực sự đạt được. Người ta thường đánh giá chất lượng cuộc sống như vậy dựa trên những khái niệm cơ bản về “chức năng hoạt động” (functionings) và “năng lực” (capability).

Chức năng hoạt động (functionings) là trạng thái của “sự tồn tại và hoạt động”(being and doing), là những gì vốn có, ví dụ như được nuôi dưỡng, có chốn nương thân. Chính việc thực hiện các chức năng hoạt động khác nhau thể hiện sự vận hành của cuộc sống con người trong các lĩnh vực khác nhau.

Đối với Amartya Sen chức năng hoạt động là những gì con người ta thực sự làm được, trong khi năng lực có nghĩa là khả năng đạt được những thứ nhất định. Chức năng tương ứng với trạng thái vật lý của một cá nhân; trạng thái tinh thần; hoặc là trạng thái xã hội. Vì vậy, chức năng là rất nhiều thứ mà con người có thể chọn lựa để đạt được trong cuộc sống của họ và từ đó có giá trị khi thực hiện. Chức năng, theo Amartya Sen, thì có liên quan nhiều hơn đến điều kiện sống, vì chúng là những khía cạnh khác nhau của điều kiện sống. Theo một cách nào đó, chức năng cho chúng ta biết về loại cuộc sống nào mà một người đang sống.

Khi chú ý vào các thành phần cấu thành sự tồn tại và hoạt động của con người, chúng ta thấy con người cần đạt được sự tồn tại và hoạt động với việc thực hiện các chức năng cơ bản cũng như đạt được các chức năng cao hơn, phức tạp hơn. Theo Amartya Sen, để thực hiện được các chức năng này, con người phải có năng lực.

Năng lực (capability) là tổ hợp khả năng thực hiện các chức năng (hay đạt được các chức năng). Nói một cách khác, năng lực là sự tự do hiện thực mà con người được thụ hưởng để cuộc sống có ý nghĩa.

Năng lực liên quan đến các thiết lập của chức năng có giá trị mà một con người có thể tiếp cận được một cách hiệu quả. Như vậy, năng lực của một người đại diện cho tự do hiệu quả của một người để lựa chọn giữa những sự kết hợp các chức năng khác nhau – giữa các dạng khác nhau của cuộc sống mà người đó có lý do để coi trọng.

Cụ thể, năng lực gắn liền với khả năng của một cá thể hoặc sức mạnh để đạt được những chức năng nhất định. Theo Amartya Sen, năng lực này “sẽ tạo thành sự tự do của con người – những cơ hội thực tế để có được phúc lợi”. Khái niệm năng lực có ý định “phản ánh sự tự do của con người để dẫn đến loại hình cuộc sống này hoặc loại hình cuộc sống khác”. Trong trường hợp này, năng lực tương ứng với tự do của con người.

Amartya Sen cho rằng một người có thể có nhiều năng lực (hoặc nhiều quyền tự do) thay vì chỉ có một. Như vậy có thể nói rằng khái niệm năng lực của một người là khá rộng. Điều này cho phép những phân tích tập trung vào các thiết lập của chức năng liên quan đến các khía cạnh cá nhân của cuộc sống, ví dụ, năng lực đọc viết, sức khỏe hoặc quyền tự do chính trị.

Amartya Sen lập luận rằng cách đúng đắn nhất để đánh giá con người là nhìn vào năng lực sống tốt của họ chứ không phải là nhìn vào sự giàu có về vật chất hay tình trạng hạnh phúc của họ.

Cách tiếp cận năng lực có thể được sử dụng để kiểm tra các yếu tố quyết định cơ bản của mối quan hệ giữa người và hàng hóa. Amartya Sen cho rằng, chúng ta dùng thu nhập và hàng hóa làm cơ sở vật chất của hạnh phúc. Nhưng việc ta có thể sử dụng như thế nào một gói hàng, hoặc nói chung một mức thu nhập nhất định lại tùy thuộc rất nhiều vào các hoàn cảnh đặc biệt, về cá nhân và xã hội. Có năm nguồn khác nhau giữa thu nhập thực của chúng ta và những lợi ích – hạnh phúc và tự do – chúng ta có thể thu được từ chúng: không thuần nhất về cá nhân, đa dạng về môi trường, các thay đổi về môi

trường xã hội, khác nhau trong các cách nhìn về quan hệ, sự phân phối trong nội bộ gia đình.

3.1.3. Những phê bình, chỉ trích đối với cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen và phản ứng của ông.

Những người theo chủ nghĩa tự do, thuyết năng lực, chủ nghĩa cộng đồng, chủ nghĩa cá nhân đã tập trung phê bình Amartya Sen và cách tiếp cận năng lực của ông. Sen đã tranh luận đáp lại những sự phê bình đó và bảo vệ cách tiếp cận năng lực của ông.

3.2. Tư tưởng của Amartya Sen về cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” trong phát triển con người

Amartya Sen lập luận rằng, “sự phát triển có thể được coi là một quá trình mở rộng các quyền tự do thực sự mà người dân được hưởng”. Ông chứng minh rằng quyền tự do là nhân tố trung tâm của quá trình phát triển, nó không chỉ là mục đích cơ bản của sự phát triển, mà còn nằm trong số các phương tiện chủ yếu của sự phát triển.

Việc coi “quyền tự do cá nhân là một cam kết xã hội” là cách tiếp cận cơ bản trong hướng nghiên cứu “phát triển là quyền tự do” của Amartya Sen. Trong cách tiếp cận này, việc mở rộng quyền tự do vừa được coi là mục đích cơ bản vừa được coi là phương tiện chủ yếu của sự phát triển. Phát triển bao gồm việc xóa bỏ các thể loại không tự do làm cho nhân dân có ít lựa chọn và ít cơ hội để thực thi vai trò cá nhân hợp lý của mình. Vì vậy, việc xóa bỏ sự không tự do là một nhân tố cấu thành của sự phát triển.

3.2.1. Cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” của Amartya Sen

Việc nhìn nhận sự phát triển theo nghĩa mở rộng các quyền tự do thực sự sẽ dẫn dắt sự chú ý tới các mục đích làm cho phát triển trở nên quan trọng, chứ không chỉ đơn thuần chú ý đến một số trong nhiều phương tiện có vai trò nổi bật trong quá trình phát triển. Ngoài ra, theo Amartya Sen, việc sử dụng cách tiếp cận phát triển là quyền tự do này cho phép chúng ta xem xét quá trình phát triển một cách bao quát mọi mặt kinh tế, xã hội và chính trị.

Phát triển phải quan tâm hơn đến việc nâng cao cuộc sống của chúng ta và tăng cường các quyền tự do của chúng ta. Việc mở rộng các quyền tự do mà chúng ta có lý do để trân trọng không chỉ làm cho cuộc sống của chúng ta phong phú và hạnh phúc hơn, mà còn cho phép chúng ta trở thành những con người xã hội đầy đủ hơn, thực hiện ý chí của bản thân và tương tác với thế giới trong đó chúng ta đang sống.

Theo Amartya Sen, quyền tự do bao gồm các quá trình cho phép tự do hành động và tự do quyết định và cả các cơ hội thực tế của người dân, căn cứ vào các hoàn cảnh cá nhân và xã hội của họ.

Trong cách tiếp cận này của Amartya Sen, việc mở rộng các quyền tự do được coi là: (1) *mục đích cơ bản* và (2) *phương tiện chủ yếu* của sự phát triển.

Theo Amartya Sen, quyền tự do công cụ là hết sức đa dạng, tuy nhiên có thể nhận dạng năm loại quyền tự do khác nhau đặc biệt đáng được nhấn mạnh trong triển vọng mang tính công cụ này, bao gồm: *Các quyền tự do chính trị, Các điều kiện kinh tế, Các cơ hội xã hội, Các đảm bảo về tính minh bạch và An ninh bảo vệ*. Từng loại quyền và cơ hội khác nhau ấy góp phần thúc đẩy năng lực chung của một con người. Theo cách tiếp cận phát triển là quyền tự do, các quyền tự do công cụ gắn kết với nhau và gắn kết với mục đích tăng cường tự do của con người nói chung.

3.2.2. Sự khác biệt giữa cách tiếp cận phát triển là quyền tự do và cách tiếp cận khác về sự phát triển

Theo Amartya Sen, về thực chất, có sự khác biệt giữa một bên là cách phân tích về phát triển tập trung vào tiêu điểm là “sự tăng trưởng của sản lượng tính theo đầu người” và một bên là cách phân tích tập trung một cách cơ bản hơn vào sự mở rộng phạm vi tự do của con người. Những sự khác nhau xuất phát từ hai lý do rất riêng biệt, một đằng là liên quan đến “phương diện quá trình” và một đằng là liên quan đến “phương diện cơ hội” của tự do.

3.3. Tư tưởng của Amartya Sen về dân chủ trong phát triển con người

Theo Amartya Sen, sự phát triển ưu việt nhất của thế kỷ XX đó là sự phát triển của chế độ dân chủ. Amartya Sen cho rằng, ý tưởng về dân chủ như một sự cam kết mang tính toàn cầu là một ý tưởng khá mới và là một sản phẩm tinh túy của thế kỷ XX. Vì vậy ông đã bảo vệ cho lập luận: dân chủ là một giá trị toàn cầu.

Amartya Sen khẳng định chúng ta không thể đồng hóa dân chủ với quy luật đa số. Theo ông, dân chủ có những điều kiện phức tạp, trong số đó chắc chắn có bầu cử và tôn trọng kết quả bầu cử nhưng nó cũng đòi hỏi phải có sự bảo vệ các quyền tự do, tôn trọng các quyền hợp pháp, bảo đảm một sự thảo luận tự do, sự phổ biến thông tin và bình luận trung thực mà không bị kiểm duyệt. Dân chủ là một hệ thống đòi hỏi nhiều điều kiện, không phải chỉ có một điều kiện được áp dụng một cách máy móc (như quy luật đa số) và riêng rẽ.

Trong quan niệm về dân chủ và sự tham gia dân chủ, Amartya Sen coi sự tham gia là rất quan trọng trong cuộc sống của chúng ta vì tự bản thân nó là một phần của một cuộc sống phồn thịnh xứng đáng với con người. Nhưng nó không phải là thứ duy nhất mà chúng ta coi trọng. Cái quan trọng đó là những gì mà chúng ta đạt được trong cuộc sống, cho dù không sống trong một xã hội dân chủ, còn hơn là không đạt được gì.

Theo Amartya Sen, dân chủ là một phần của tập hợp các khả năng cần có để con người sống một cuộc sống thịnh vượng. Dân chủ với Amartya Sen phải được xem như một phương tiện để thực hiện những ao ước khác của con người, đó là sống một cuộc sống thịnh vượng với những năng lực được phát triển toàn vẹn. Đó là tự do.

3.4. Tư tưởng của Amartya Sen về bất bình đẳng giới và vai trò chủ thể của phụ nữ trong phát triển con người

3.4.1. Tư tưởng của Amartya Sen về bất bình đẳng giới

Theo Amartya Sen, phụ nữ ở nhiều nước đang phát triển thậm chí đôi khi không được cung cấp các phương tiện cơ bản như giáo dục và không được khuyến khích phát triển tài năng tự nhiên

của họ hoặc tự do tham gia các chức năng xã hội của cộng đồng. Ngay cả về phương diện lao động và thăng tiến tại nơi làm việc, phụ nữ cũng bị phân biệt đối xử. Hơn nữa, trong nhiều xã hội, quyền sở hữu tài sản và quyền thừa kế tài sản cơ bản như một căn nhà và mảnh đất có thể rất không đồng đều. Sự thiếu quyền sở hữu này có thể cản trở phụ nữ tham gia và phát triển trong các hoạt động thương mại, kinh tế và xã hội. Đây là loại hình bất bình đẳng đã tồn tại ở hầu hết mọi nơi trên thế giới, mặc dù có những khác biệt mang tính địa phương.

Trên cơ sở những phân tích về bất bình đẳng giới, Amartya Sen cố gắng để đưa ra một mô hình kinh tế có thể giúp phủ nhận sự không được chú ý của phụ nữ và loại bỏ bất bình đẳng giới.

Tóm lại, Amartya Sen nhìn nhận sự phát triển như một quá trình mở rộng quyền tự do bình đẳng cho mọi người. Trong quan niệm về phát triển này, bình đẳng giới chính là mục tiêu (năng lực trung gian) trọng tâm. Chính vì phát triển đồng nghĩa với giảm nghèo hay tăng cường bình đẳng, phát triển cũng đồng thời có nghĩa là thu hẹp khoảng cách về quyền lợi giữa nam và nữ.

3.4.2. Tư tưởng của Amartya Sen về vai trò chủ thể của phụ nữ

Amartya Sen khẳng định việc hiểu biết vai trò chủ thể là điều rất quan trọng để công nhận phụ nữ là những con người có trách nhiệm. Họ không chỉ khỏe hoặc ốm, mà họ còn hành động theo một cách này chứ không phải theo cách khác. Và như vậy, phụ nữ phải nhận trách nhiệm làm hoặc không làm các công việc.

Trong mối quan hệ giữa khía cạnh chủ thể và khía cạnh hạnh phúc của phụ nữ, Amartya Sen cho rằng, xét một cách nghiêm túc, vai trò chủ thể tích cực của phụ nữ không thể bỏ qua tính cấp bách của việc sửa chữa nhiều bất bình đẳng đang làm hại đến hạnh phúc của phụ nữ và khiến họ bị đối xử bất bình đẳng. Vì vậy, quan tâm đến vai trò chủ thể của phụ nữ cũng phải quan tâm nhiều đến hạnh phúc của phụ nữ. Tương tự như vậy, bất cứ cố gắng thực tế nào để tăng cường hạnh phúc của phụ nữ không thể không dựa vào bản thân vai trò chủ thể của phụ nữ để đem lại sự thay đổi đó. Như vậy, khía

cạnh hạnh phúc của phụ nữ và khía cạnh chủ thể của phụ nữ tất yếu có giao thoa với nhau.

Theo Amartya Sen, có nhiều yếu tố tác động đến vai trò chủ thể của phụ nữ, như: có khả năng kiếm thu nhập độc lập, làm việc ở bên ngoài gia đình, được có học vấn, được sở hữu tài sản.

Trong nghiên cứu của mình, khi bàn đến vai trò chủ thể của phụ nữ, Amartya Sen quan tâm đến mối quan hệ giữa vai trò chủ thể của phụ nữ với tình trạng tử vong của trẻ em, cũng như việc giảm tỷ lệ sinh đẻ

3.5. Tư tưởng của Amartya Sen về nghèo khổ trong phát triển con người

3.5.1. Cách tiếp cận năng lực trong nghiên cứu nghèo khổ

Phát triển con người là quá trình mở rộng năng lực lựa chọn của con người, vậy thì nghèo khổ có nghĩa là loại bỏ các cơ hội và sự lựa chọn cơ bản nhất cho phát triển con người: một cuộc sống trường thọ, khỏe mạnh và năng động, và được hưởng một điều kiện sống tốt đẹp, tự do, đàng hoàng, tự tin và được người khác tôn trọng. Theo quan điểm phát triển của Amartya Sen, sự nghèo khổ có nghĩa rộng hơn sự thiếu thốn các điều kiện thiết yếu của cuộc sống vật chất.

Amartya Sen khẳng định “có những lý do xác đáng để coi nghèo khổ là sự bị tước đoạt các năng lực cơ bản, chứ không chỉ là thu nhập thấp”. Ông lập luận rằng việc bị tước đoạt những năng lực cơ bản có thể được phản ánh qua sự chết yểu, thiếu dinh dưỡng nghiêm trọng (đặc biệt là đối với trẻ em), sự hoành hành của bệnh tật dai dẳng, nạn mù chữ phổ biến và những yếu kém khác.

3.5.2. Mối quan hệ giữa nghèo về thu nhập và nghèo về năng lực

Amartya Sen cho rằng, về mặt khái niệm, điều quan trọng là phải phân biệt nghèo khổ với tư cách là thiếu năng lực (nghèo về năng lực) với nghèo khổ theo nghĩa thu nhập thấp (nghèo về thu nhập). Theo ông, hai cách nhìn này có liên quan với nhau.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 3

Hệ thống tư tưởng của Amartya Sen là vô cùng đồ sộ và đa dạng nhưng vốn xuất thân từ một nhà nghiên cứu toán học và kinh tế học nên dòng tư tưởng của Amartya Sen là logic và xuyên suốt. Trên cơ sở những nghiên cứu về lý thuyết lựa chọn xã hội, Amartya Sen đã đi vào những vấn đề thực tế của cuộc sống mang đậm chất nhân văn. Thế giới ghi nhận ông là một nhà kinh tế học, triết học từng được nhận giải Nobel Kinh tế năm 1998 cho những đóng góp về kinh tế phúc lợi nhưng ảnh hưởng sâu đậm của ông đối với lịch sử nhân loại cùng những chính sách quản lý của các tổ chức chính trị xã hội trên khắp thế giới từ đầu những năm 90 của thế kỉ XX chính là tư tưởng về phát triển con người. Khi thế giới chuyển hướng sang lấy con người làm trọng tâm của quá trình phát triển thì cách tiếp cận con người của Amartya Sen đã được coi là nền tảng xuất phát điểm để xây dựng những cách thức, những bộ công cụ nhằm đánh giá đúng sự phát triển con người trên toàn thế giới.

Thế giới đã bước sang thế kỷ XXI với nhiều biến động cả về kinh tế, chính trị - xã hội và tư tưởng, những tư tưởng của Amartya Sen vẫn còn đậm chất thời sự, được quan tâm, nghiên cứu đánh giá cũng như phê bình. Nó có ý nghĩa to lớn đối với việc hoạch định các chính sách phát triển của các quốc gia đang phát triển ở Châu Phi, Châu Á mà đặc biệt là Việt Nam.

Chương 4: Ý NGHĨA CỦA NHỮNG TƯ TƯỞNG CỦA AMARTYA SEN

Những tư tưởng của Amartya Sen có ý nghĩa vô cùng to lớn đối với thế giới và Việt Nam, đặc biệt trong các lĩnh vực kinh tế phúc lợi, kinh tế phát triển và phát triển con người. Trong phạm vi nghiên cứu của Luận án, chúng tôi tiến hành làm rõ ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen về phát triển con người đối với thế giới và Việt Nam hiện nay.

4.1. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với thế giới

4.1.1. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với cách tiếp cận phát triển con người của UNDP

Trên nền tảng khung khái niệm được thiết lập bởi cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen, UNDP đã xây dựng quan niệm phát triển con người, được thể hiện thông qua các Báo cáo phát triển con người HDR, bắt đầu từ năm 1990. Từ đó, cách tiếp cận phát triển con người của Amartya Sen đã được sử dụng để xác định chính sách và phương pháp lập chương trình của UNDP và có ảnh hưởng ở nhiều nước và nhiều tổ chức phát triển khác.

4.1.2. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với sự ra đời chỉ số phát triển con người (HDI)

Chính bằng tư tưởng về cách tiếp cận năng lực, Amartya Sen đã khẳng định ảnh hưởng to lớn của mình đối với nhân loại khi UNDP sử dụng cách tiếp cận này làm nền tảng để xây dựng cách tiếp cận phát triển con người và chỉ số phát triển con người HDI trong các Báo cáo phát triển con người từ năm 1990.

4.1.3. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với vấn đề bình đẳng giới trong phát triển con người

Dựa vào quan niệm của Amartya Sen về sự phát triển, thế giới hiện nay đang nhìn nhận sự phát triển như một quá trình mở rộng quyền tự do bình đẳng cho mọi người. Chính vì phát triển đồng nghĩa với giảm nghèo hay tăng cường bình đẳng, phát triển cũng đồng thời có nghĩa là thu hẹp khoảng cách về quyền lợi giữa nam và nữ. Quan điểm này cũng được thể hiện rõ trong khẳng định của cộng đồng phát triển quốc tế rằng trao quyền cho phụ nữ và bình đẳng giới chính là những mục tiêu phát triển.

4.1.4. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen đối với vấn đề nghèo khổ trong phát triển con người

Sự xuất hiện của những tư tưởng của Amartya Sen về nghèo khổ trong phát triển con người có ý nghĩa vô cùng to lớn đối với việc nghiên cứu về nghèo khổ của các nhà nghiên cứu, đặc biệt là UNDP.

Việc vận dụng cách tiếp cận năng lực của Amartya Sen trong nghiên cứu về nghèo khổ đã giúp UNDP có một cách tiếp cận mới trong đánh giá và giải quyết vấn đề nghèo khổ trên toàn thế giới.

4.2. Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam hiện nay

4.2.1. Khái niệm phát triển con người ở Việt Nam

Ở Việt Nam, vấn đề phát triển con người đã được quan tâm từ khá lâu, tuy nhiên trong mỗi giai đoạn lịch sử của đất nước, việc quan tâm đến phát triển con người được thể hiện một cách khác nhau trong các văn kiện của Đảng và Nhà nước. Trên nhiều phương diện, quan niệm phát triển con người của Việt Nam vừa có sự tương thích với quan niệm mới về phát triển con người (có ảnh hưởng từ những tư tưởng của Amartya Sen) mà UNDP đang theo đuổi, vừa có những nét đặc thù, riêng biệt gắn liền với đặc tính con người Việt Nam.

4.2.2. Các báo cáo quốc gia về phát triển con người của Việt Nam

Từ năm 2001 đến nay, Việt Nam cùng với UNDP đã công bố bốn bản Báo cáo quốc gia về phát triển con người của Việt Nam với các chủ đề khác nhau nhằm tổng kết sự nghiệp phát triển con người trong mỗi giai đoạn 5 năm và đề xuất phương hướng phát triển con người trong những năm tiếp theo.

4.2.3. Việc sử dụng các chỉ số phát triển con người HDI ở Việt Nam

Số liệu về chỉ số phát triển con người HDI của Việt Nam đã xuất hiện ngay trong Báo cáo phát triển con người đầu tiên của UNDP năm 1990 và liên tục từ đó đến nay. Trong những năm gần đây, việc sử dụng các chỉ số phát triển con người trong các báo cáo HDR ngày càng có tầm quan trọng ở Việt Nam.

4.2.4. Bình đẳng giới và vai trò của phụ nữ ở Việt Nam

Thông qua những Báo cáo của UNDP, những tư tưởng của Amartya Sen về bình đẳng giới và vai trò của phụ nữ có ý nghĩa, ảnh hưởng gián tiếp đối với việc nghiên cứu đánh giá bình đẳng giới và vai trò của phụ nữ ở Việt Nam.

4.2.5. Sự thay đổi của phương pháp tiếp cận đo lường nghèo khổ ở Việt Nam

Ý nghĩa của những tư tưởng của Amartya Sen, nhất là tư tưởng về nghèo khổ trong phát triển con người, ở Việt Nam hiện nay, có thể thấy rõ trong sự thay đổi của phương pháp tiếp cận đo lường nghèo khổ ở Việt Nam.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 4

Amartya Sen có đóng góp vô cùng to lớn đối với nhân loại thông qua các công trình nghiên cứu về kinh tế phúc lợi, cách tiếp cận năng lực, nghèo khổ, bất bình đẳng, dân chủ, tự do và đặc biệt là phát triển con người.

Ở Việt Nam, vấn đề con người đã được quan tâm từ rất lâu, tuy nhiên trong mỗi giai đoạn lịch sử của đất nước, việc quan tâm đến con người được thể hiện một cách khác nhau. Tựu chung lại quan điểm xuyên suốt của Việt Nam trong quá trình đổi mới đó là phát triển vì con người và do con người. Số liệu về Chỉ số phát triển con người HDI của Việt Nam đã xuất hiện ngay trong Báo cáo phát triển con người HDR của UNDP năm 1990 và liên tục xuất hiện tiếp từ đó tới nay. Những tư tưởng của Amartya Sen, thông qua các Báo cáo HDR và việc đo lường đánh giá chỉ số HDI, MPI, GII đã có ảnh hưởng tới sự nghiệp phát triển con người ở Việt Nam.

KẾT LUẬN

Amartya Sen được coi là một trong những người đầu tiên đặt nền móng cho việc nghiên cứu phát triển con người với việc đưa ra những tư tưởng mang tính chất nền tảng, khuôn khổ cho phát triển con người. Những tư tưởng của Amartya Sen đã được hình thành và phát triển trong bối cảnh đầy biến động của lịch sử thế giới và Ấn Độ. Chúng là sự kế thừa những điểm tích cực và phê bình, khắc phục những điểm tiêu cực trong tư tưởng của một số nhà tư tưởng, triết học, kinh tế học nổi tiếng thế giới thế kỷ XX. Cuộc đời và sự nghiệp của Amartya Sen gắn liền với khuôn viên các trường đại học và các giảng đường, các phòng nghiên cứu, các phòng hội thảo. Đến nay, dù đã hơn 83 tuổi nhưng ông vẫn cống hiến hết mình cho việc đề xuất những chính sách mới trong công cuộc phát triển con người trên toàn thế giới.

Amartya Sen đã từng khẳng định “Phát triển có nhiều khía cạnh và đòi hỏi phải có những sự phân tích và xem xét khác nhau”. Trong phạm vi nghiên cứu của một luận án tiến sĩ ngành triết học, chúng tôi đã đi sâu nghiên cứu những tư tưởng của Amartya Sen ở các khía cạnh khác nhau của sự phát triển, đặc biệt là phát triển con người. Đó là cách tiếp cận năng lực, cách tiếp cận “phát triển là quyền tự do” - hai cách tiếp cận đóng vai trò nền tảng, tiền đề cho sự hình thành quan điểm phát triển con người của Amartya Sen – và những vấn đề có liên quan đến phát triển con người là dân chủ, bất bình đẳng giới và nghèo khổ.

Tư tưởng của Amartya Sen, trong đó nổi bật là tư tưởng về phát triển con người, thông qua các Báo cáo Phát triển con người của UNDP, đã có ý nghĩa và ảnh hưởng mạnh mẽ và sâu rộng ở Việt Nam từ năm 1990 đến nay. Với sự xuất hiện của các Báo cáo Phát triển con người của UNDP, vị trí, vai trò của con người trong tiến trình phát triển đã được nhìn nhận thấu đáo hơn ở Việt Nam. Kể từ sau Đại hội Đảng lần thứ VI, cùng với quan điểm phát triển con người của UNDP, các kỳ

Đại hội tiếp theo của Đảng ta luôn nhấn mạnh đến vai trò của con người trong quá trình phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

Thế giới đã bước sang thế kỷ XXI với nhiều biến động cả về kinh tế, chính trị - xã hội và tư tưởng, những tư tưởng của Amartya Sen vẫn còn đậm chất thời sự, được quan tâm, nghiên cứu đánh giá cũng như phê bình. Nó có ý nghĩa to lớn đối với việc hoạch định các chính sách phát triển của các quốc gia đang phát triển ở Châu Phi, Châu Á mà đặc biệt là Việt Nam.

Những tư tưởng của Amartya Sen, thông qua các Báo cáo HDR và việc đo lường đánh giá chỉ số HDI, MPI, GII đã có ảnh hưởng tới sự nghiệp phát triển con người ở Việt Nam. Trong thời gian tới, với bối cảnh và tình hình mới, việc tiếp tục nghiên cứu và vận dụng những tư tưởng của Amartya Sen ở Việt Nam có một số vấn đề đặt ra. Giải quyết được những vấn đề này sẽ giúp cho Việt Nam có một nền tảng lý luận hữu ích về cách tiếp cận con người, về phát triển con người để đưa sự nghiệp phát triển con người Việt Nam lên một tầm cao mới./